

PŁATNY (147) *ai*

płatny (127), **placien** [tylko *N f* płátna, *N n* płátno] (19), płatny *a. placien* (1).

-ã- (108), -a- (33); -ã- *BierEz, Leop, RejZwierz* (2), *OrzQuin, RejAp* (3), *GórnDworz* (6), *RejPos*² (2), *RejZwierc* (8), *WujJud* (3), *BudBib, KochPieś, KochSob, GórnRozm, WujNT* (11); -a- *BielSat, BielSpr* (2), *KochFr, BielSjem*; -ã- : -a- *RejPs* (1:2), *LubPs* (3:9), *KrowObr* (3:1), *RejWiz* (2:2), *BibRadz* (1:1), *BielKron* (3:1), *RejPos* (52:11), *RybGęśli* (1:1).

comp + sup (32+3) (nã)płátni(e)jszy (35).

sg m N płátny, płátni(e)jszy, nãpłátni(e)jszy (13). \diamond *f N* płátná, płátni(e)jszã, nãpłátni(e)jszã (26), płátna (2), płátn(a) (1); \sim (*attrib*) -ã (10); \sim (*praed*) -ã (16), -a (2) *BierEz, KochSob*. \diamond *A* płátná, płátni(e)jszã (5). \diamond [*D* płátn(e)j.] \diamond *n N* płátne, płátni(e)jsz(e), nãpłátni(e)jsz(e) (26), płátno (17); \sim (*attrib*) -(e) (6) *GórnDworz* (2), *RejPos* (3), *RejZwierc*; \sim (*praed*) -(e) (20), -o (17); -(e) *LubPs* (7), *RejPosWiecz*² (2), *GórnRozm*; -o *RejKup, KrowObr* (2), *Leop, BielKron* (3); -(e) : -o *BielŻyw* (1:1), *RejPs* (1:2), *RejPos* (7:6), *BielSpr* (1:1). \diamond *G* płátni(e)jsz(e)go (3). \diamond *A* płátné (28); -é (1), -(e) (27). \diamond *pl N m pers* płátni(e)jszy (1). *subst* płátne, płátni(e)jsz(e), nãpłátni(e)jsz(e) (23). \diamond *G* płátnych (2).

Składnia comp: płatniejszy (a)niż(li) kto, co (16), *płatniejszy nad co* (2) *LubPs, RejPos*.

Sł stp notuje, Cn: płatno co; płacę, płaci teraz pochlebiać, płatno jest, Linde XVI – XVIII w.

1. *Cenny, wartościowy, ważny, korzystny, przydatny* (141) : *RejKup Ccv*; Ano żadne błogośławieństhwo nie ieft płátnieyŕze/ iedno kogo łam Pan broni á w łalcze łwey záchowywãć raczy. *LubPs ee6 marg, ddv*; Bo by rokkoŕz nie byłã/ iużby áni ŕławã/ Nigdy płátna nie byłã áni żadna łprãwã. *RejWiz* 21, 90; Syn zle wychowãny/ ieft ku zelżywoŕci oycã łwego/ y dziewkã ieft nie thák płátna [*filia autem in diminutione fit*]. *BibRadz Eccli* 22/3; *RejAp* 87v; ábyŕ záchował cnotliwã powinnoŕc Pãnu łwemu/ ábowiem thá ieft zãwżdy płátna y ná niebye y ná zyemi. *RejPos* 61; Izaliŕz duŕzã wãłzã nie ieftth płátnieyŕza niŕ pokarm? [*Vulg Matth* 6/25] *RejPos* 217, 14, 201v *marg*, 236, 335; Niewiernym dobre vczynki płátne. *WujJud Mm*7; *WujNT* 159 *marg*, 314 *marg* [2 r.], 693 *marg*, Ccccc3v; [*Leop Matth* 6/25 (*Linde*)].

płatny do czego (1): żadne prace y vczynki dobre nie łã do zbãwienia pomocne áni płátne. *WujNT* 777.

płatny u kogo (56): *RejPs* 75v; A to łnadŕ będã płátneyŕŕe v cyebye ty dãry/ A niŕ ony z bykow z wołow wymyŕlne ofiãry. *LubPs Qv*; obãcz/ iãko ieft płátna modlitwã wyernego v tego Pãná. *LubPs Y3 marg, N3v, N5 marg, Z5v marg, bb*; *RejWiz* 124, Cc7; *RejZwierz* 23; Cnotã v Pogãnów płátna rzecz byłã. *OrzQuin R4 marg*; Iuŕ kãzda powinnoŕc twoiã/ iuŕ kãzda modlitwã twoiã/ będye płátna v niego. *RejPos* 181; Płátneyŕzy v ciebie prokurator/ zuchwãlec/ zãbijãcz/ morderz/ niŕli wierny á pocŕciwy człowiek *RejPos* 192, 13v *marg*, 14, 29v [2 r.], 37, 78v (36); Iedno łwięta Priwatã tá dziŕ napłátneyŕza v nas *RejZwierc* 188, 28v, [193], 269v; Nie łprãwuy ofiãry złoŕciwey/ iŕz Pan ieft łędzã/ á nie ieft v niego płátna zacnoŕc ołoby [*et non est apud illum opinio personae*]. *BudBib Eccli* 35/13[15]; *WujNT* 520; [*Leop Matth* 6/26 (*Linde*)]. *Cf Frazy*.

płatny komu (10): Zadne złoto áni łrebro áni nádrozŕze kãmyenie nie ma być płátneyŕze człowieku wiernemu/ iedno prawdã Ewãnyeliey łwiętey. *LubPs bb5 marg, bb marg, bb5*; *RejPos* 224; Prawdãć

ieft/ że ich vczynki dobre w niewierze vczynione/ nie były im [niewiernym ludziom] płatne ku zbawieniu *WujJud* 64, L18v; [*ProtJałm* 25v]. Cf *Frazy*.

płatny ku czemu (5): *BielŻyw* 2; Iáko ieft płatna wiára ku odpufzczeniu grzechow. *LubPs* ddv marg; *WujJud* 64; kto nie ieft żywym członkiem Chriftułowym/ choćiaz ieft okrczony/ [...] tedy żaden vczynek iego dobry nie ieft iemu ku załudze y ku zbawieniu płatny. *WujNT* 518, 369.

[*płatny przed kim, przed czym*: Słuchayże tedy proſzę cie teraz/ Krolu moy pánie/ á teraz proſbá moiá niech płatna będzie przed tobą *BibRadz Ier* 37/20[19] (*Linde*); O Wífchmogący panie Boże/ [...] okrom ktorego łasky nigd nic nieprzemoże/ ani przed oblicznością twoią ieft co płatni/ obdarz nas łfczodrobliwie miłofierdzie^m twoiem *UstKoſciel* 151v.]

płatny w kim [= u kogo] (2): Iáko y Páweł s. o tym piſze do Gálátow/ mowiąc/ W Pánu Kryftufie Iezufie nic nie waży áni płatne [*Vulg Gal* 5/6]/ chociaż obrzezanie/ ábo nieobrzezanie *RejPosWiecz* 92v, 94.

N sg f »płatna« w funkcji orzecznika (1): [*Car moskiewski*] Gránic y zamków budownych Odbieżał/ y miał wárownych. Płatna to/ kiedy o duſzę/ Y ſam go obmówić [= wytłumaczyć] muſzę. *KochPieś* 45.

W połączeniu szeregowym (1): Przefto otym Papięſz vftáwitztnie myłlił/ áby inſzą nánkę [!] ozdobnieyſzą/ płatnieyſzą/ y rozumnieyſzą do koſcioła Bożego wprowadził. *KrowObr* 48v.

W porównaniach (4): A iż themu wierzę/ że Kryftus vmarł ná krzyżu/ y záplácił dług moy/ y pogrzebion ieft. Ták mi to ieft płatno y pożyteczno/ iákobych ia ſam znim vmarł *KrowObr* 45v, 45v; *RejPos* 233; bo tak rownie płatne/ y pożyteczne będzie prawo/ iako będzie zdrow ow chory/ ktoremu lekarz lekárſtwá dáie/ á on od zbytku ſtrzymać ſię niechce/ ále zrže/ pije przećię nie miernie połtáremu. *GórnRozm* F3.

W charakterystycznych połączeniach: płatna(-e) jałmużna, łzy niewinnego (2), miejsce, nauka, rzecz, uczynki (4); płatny do zbawienia; płatny u Pana (Boga) (22), u poganow, u wierneho; płatny człowieku (człowiekowi) (2), niewiernym; płatny ku odpuszczeniu grzechow, ku zaſłudze, ku zbawieniu (3), ku żywności; płatniejszy nad rozkazanie [Boże], nad wszystko; płatny na urodzie.

Przysłowie: Miei ſię tedy ná pieczy pilnie rádę káždy/ Gorą názbyt nie buiác/ miará płatna záwždy. *RybGęſli* Cv.

Frazy: »to (jest a. może być) płatno« = *opłaca się, ma znaczenie; est merces [alicui], lucrosus est, magnum vectigal est, mercedem accipies, non excides mercede, non fallit [aliquem] merces* Cn [w tym: u kogo (3), komu (3)] [*szyk zmienny*] (12): *RejPs* 93, 100v; A chczęſly chwałyć obraży Bo to płatno tedy raży: Iłciec na ſwieczie zadnego Niemas kogo podobnego. *RejKup* k2v; *KrowObr* 45v [2 r.]; Y poznałem ia że iednáka fortuná wſzytkim przychodzi/ y pomyſliłem iż táż fortuná przydzye mnie co y błaznowi/ y cóż mi to płatno żem więtſzą pracą miał około mądrości? *BielKron* 79v, 150; nic to nigdy v twego Pána płatno nie będzie/ ánic nigdy nie pomoże tobie dworne o Máyeſtacie iego gadanie/ iefliże práwey miłości á wierney chući/ á nieomyłney nádzieie mieć nie będzieſz we wſzytkich ſprávach ſwoich. *RejPos* 194, 62, 170v, 175v, 308v.

»co jest płatne(-a) (z podmiotem); co jest płatno (bezpodmiotowo)« [w tym: komu (2)] = *cóż jest warte?* (3;1): *BielŻyw* 109; Co ieft temu płatno [*Et quid prodest possessori*] który władnie bogáctwem

iedno iż poględuie oczymá swoimi ná nie? *Leop Eccle* 5/10; Co mi iest płátna moc bez oftróżności/ co iest płatno zgrómádzenie ludu wielkiego bez zgody *BielKron* 333–333v.

»mało (jest) płatno [w tym: na czym (1), u kogo (1)]; mało płatny« [szyk zmienny] (3;3): Też vmienie bez mądrosći mało albo nic płatno. *BielŻyw* 169; Bo rozumiey temu/ iż ile iest wśytkich inych vczyńkow nalepśzych ná świecie/ thák ku Pánu náłzemu iáko y ku bliźniemu/ iellize nie będye s fercá prawdziwego s práwą á s łczyrą miłością/ iusz máło ábo nic to płatno może być v Páná tego *RejPos* 170v; IEłzče druga náuká/ iáko działác Race/ Ale to łá k tym rzeczám/ máło płatne prace. *BielSat* N3; Obieráli teź ná ten czás vrody młodzińcow/ ále ná vrodzie máło iest płatno/ kiedy siłá á moc iest *BielSpr* 3, 6; *BielSjem* 39; [Ze mamyli Sákrámentu [...] flufznie á z počiechą vżywác/ doświadczenia rolłádku potrzebá. [...] Czego iłz nie tylko iusz w vmarłych/ ále częłtokróć y w konáiących niedořtawá: tedy zátym/ máło tám płatny Sákráment *ArtTanat* C2].

Szeregi: »ani miłszy ani płatniejszy« (1): Pan á zbáwiciel náłz Pan Iezus Kriřtus/ vřthy řwemi od niego [Boga] opowiadác raczy/ iż nic inřzego nigdy nie iesth áni będye áni miłřzego áni płatniejszyego v niego. [...] iedno gdy łie będziemy ták řpráwowác á ták záchowywác iáko iest nam pořtánowane *RejPos* 187v.

»(nie) płatno ani pomocno« [szyk 1:1] (2): Ale iáko Páweł s. pořwiadcza/ iż ielřize tho będye bez miłości á bez řerdeczney wiáry náłzey/ bychmy y ciálá řwe ná męki wydáli/ y krew řwą rořłali/ nic nam to płatno áni pomocno nie będye. *RejPos* [308]v; *WujNT* 777.

»płatno i pożyteczno« (3): A iż teź zálę zmártwych wřłáł/ y wřłápił ná niebiořá/ y dziedzictwo kroleřtwá niebieřkie⁹⁰ otrzymał: ták mi teź to iest płatno y pożytetzno/ iákobych ia iusz znim zmártwych wřłáł *KrowObr* 45v, 45v; *GórnRořm* F3.

»(i, nie) płatny i (ani) wáźny (a. w wadze, a. wáźy)« [szyk 2:1] (3): *RejPosWież*² 92v, 94; Wierřz y po źiemii płatny/ wierřz y w niebie w wadze *RybGęřli* D3v; [Izażeřcie wy nie wáźnieyřly á nie płatniejszy v niego, niźli ři [ptaszkii niebieřkie] [Nonne vos magis pluris estis illis]? *Leop Matth* 6/26 (*Linde*)].

»płatniejszy ani wdzięczniejszy« (1): v niego [u Pana] nigdy nic płatniejszyego áni wdzyęczniejszyego nie iest/ nád tákie řerce/ ktore wiernie á nie obłudnie záwždy dufa iemu *RejPos* [254]v.

»płatniejszy a zacniejszy« (1): v niego [u Pana] záwždy iest płatniejszyze á zacniejszyze řerce wierne/ pokorne/ vniźone/ miłofierne/ niźli wřzytki ofiáry řwiátá tego *RejPos* 324.

»płatny i zbawienny« (2): Vczyńki płatne y zbáwienne. *WujNT* 529 marg, Cccccc2v.

Wyrażenie przyimkowe: »o płatne« = *na serio, poważnie, nie na żarty* (25): [białychłów] cnotá/ tákież y dořtoynořć nic niřłza nie iest dořtoynořći męřczyńřkiej. Iedno gdzieby około tego/ do řporu/ á o płatne mowienia przyřłzo/ bárzo by theraz ná wářłey niři/ rzecz białychłów wisiłá *GórnDworz* V2.

~ *W przeciřstawieniu*: »na igrzysko ... na o płatne« (1): [*Gein Ottoman*] widząc te Tumieie konne iákich we Włóřzech vżywáiá/ powiedziáł. Ná igrzysko to práwi przywięřłzym/ á ná o płatne máło. *GórnDworz* Q7.

Fraza: »o płatne idzie (a. przyszło, a. pojdzie)« [szyk zmienny] (21): Bo ktoś co w krotochwilach/ vmie okazować/ Gdyby przyszło o płatne/ tam trudno figlować. *RejZwierz* 7; z wielką mocą potykac fię wręcz/ oftháthechnie vradzili/ gdyż y o miáfto/ y o rzeczy święthe/ y o kościoł iuz im szło o płatne [eo quod et civitas et sancta et templum periclitarentur]. *BibRadz* 2.*Mach* 15/17; *RejAp* 76v, 136v; Pátrzayże iáko tu dyabeł chytry nie zámieřzkał řwych figlow vřyc/ bo mu też o płatne szło. *RejPos* [36]; Słuchayże dopiro tey trzeciey pokuřy/ boć tu dopiro práwie o płatne poydzie ktora fie będzie działa około řkárbow/ około bogáctwá/ á około możności řwiatá tego. *RejPos* 72, 36v, 37, 45v, 132v, 139 (15); Gotuyże fie iac radzę boć o płatne idzye/ Nie dáy fie řwiátu řtroić tey nikkźemney gnidzie. *RejZwierc* 207v, 119v.

Zwrot: »o płatne czynić« (2): Acź powyedáya drudzy/ że ná then czás/ zápomniá fie fortele/ kiedy o płatne czynić przydzie *GórnDworz* Ev, Ff6. ~

Przen (3) :

Wyrażenie przyimkowe: »o płatne« = *na serio, poważnie, nie na żarty* (3):

~ *Fraza:* »o płatne idzie (a. idą)« (2): Bowiem tá [cnota] záfię przyřługuie duřzy/ á duřzá miła widzac iż iey [fortunie] o płatne idzie/ bo o wieczne zátrácenie/ nielza iedno iey przy cnozie zořtác. *RejZwierc* [121]v; widzifz czáfy przyřłze żeć o płatne idą *RejZwierc* [28³]v.

Zwrot: »o płatne łowić« (1): IAko ogień/ á wodá różno řiebie chodzą/ Tákk miłóřć/ á powagá nigdy fię niezgodzą. Dobrze by fię nieklániác nieprziiaćielowi/ Ale tym fákiem miłóřć iuz o płatné łowi. *KochFr* 109. ~

2. *Zobowiązany do płacenia* (2) : A wiec řędzia tako řkazał/ Iáko od řwiádkow złych řłyřzał: Aby owcá płatná była/ A pflu ten chleb zápłáciłá. *BierEz* M2v.

Przen (1) :

Zwrot: »płatny być« = *wynagrodzić* (1): Móy nadobny bębenico: [...] Pómoř oto dobreý rzeczy/ A nářz taniec miey ná pieczy: Owa naydziefz y w tym řzędzie/ Coć zá wřzytki płatná będzie. *KochSob* 58.

3. *Przynoszący korzyść materialną, zysk* (1) : MVřzę teřz tu przypominác Cżyřćiec/ y Odpuřthy wářzego Řzymřkiego kořćiołá/ náuki bárzo popłátne/ [...] Wezmę tedy napřzod Cżyřćiec płatná náukę wářzę ktorym Cżyřćem/ izali Papięřz y řwámi/ niewymamił y niewytzyřćił/ ná Cefářzach/ [...] rozmáite Páńřtwá *KrowObr* 74v.

4. *[Związany z płacaniem: Pařnego od zamku wynajmują na pastwiskach Markuszewem przezwanym, do których ku pomocy płatnej przypuszczają wieř Stallá Małej Źuławy LustrMalb I 26.]*

5. *W funkcji rzeczownika »płatna« = nagroda, wygrana* (3) :

Fraza: »o płatną idzie, [idzie o płatną], pójřć miało« (1:1):[mówi sumienie do kupca] A ty nieboże nędznyku Chceř aby nie był wřjku Iuz jńřřey rady nabýway Czo napilniej pana wřiway Pokycz dawnořcz nie wynidzie Widzřř żeć odplátną [lege: o płatną] ydzie *RejKup* nów; tákk bych chciał/ iżby řláchćic pocźćił tym nieřláchćicá/ nie iżby práwie iuz o płatną/ kto ma wziác więniec/ poyřć to miało. *GórnDworz* I8; [Popraw řławy przodkow twych/ y řtryiá zmářłego/ Vcźćiwemi pořtěpki řywotá

twoiego: Iużci idźie oplátną/ vderzże iuż śmieie/ W teráznieyfzey potrzebie wty nieprzyjaćiele. Dla ktorých ia dźiś ginę LaurLament C3].

Zwrot: »kosztować się o płatną« = *walczyć o wygraną (1)*: bo bym ia niechciał áby między chłopstwem liadał [*dworzanin*]/ á tám tho pokázował/ co vmie/ ábo fie z nimi kofzthował o płatną. *GórnDworz I8.*

Synonimy: 1., 3. *korzystny*; 5. *nagroda, wygrana.*

Cf **NIEPŁATNY**

MN